
Evropa v pohybu a naše místo v ní

Egon T. Lánský

V dubnu letošního roku uveřejnil deník The New York Times (a po něm i International Herald Tribune) komentář svého redaktora Thomase L. Friedmana s titulkem ARE THEY READY, THEN, TO FIGHT FOR BRATISLAVA? Jeho pisatel s odvoláním na dějiny v podstatě varuje před rozšiřováním NATO směrem na východ. Svůj argument shrnuje v předpokladu, že poslanci amerického Kongresu, kteří nedávno v principu schválili plán rozšíření NATO, většinou nevědí, kde leží Bratislava ani že je hlavním městem Slovenska. Nicméně dojde-li k přijetí Slovenska do NATO, znamená to, že Američané mají v případě potřeby bránit Bratislavu stejně jako třeba Boston. Jde o účinnou a srozumitelnou metaforu. Jistému českému novináři se přesto podařil husarský kousek. O několik dnů později s odvoláním na výše zmíněný komentář napsal do Lidových novin úvodník, v němž argumentoval, že na rozdíl od Bratislavy Američané vědí, kde leží Praha, a tudíž my, Češi, jsme na tom s nadějí na ochranu pod jaderným deštníkem Spojených států a Severoatlantické aliance podstatně lépe.

Uvedená historika demonstruje nebezpečí, kterému se vystavujeme ještě navíc k tomu nebezpečí, jemuž jsme již vystaveni: Nejenže se rádi bijeme v prsa ve víře, že jsme lepší než druzí. Neumějíce pořádně anglicky, jsme si jisti, že umíme. Výsledkem je, že věříme něčemu, co není, a tak se nepřipravíme na to, co je, nebo co může být. Bohužel tato situace je pro náš způsob jednání charakteristická a zdaleka se netýká pouze novinářů.

Proto se domnívám, že máme-li smysluplně hovořit o stavu Evropy (jak si to ukládá účtyhodná série akcí vrcholících příští rok schůzkou na nejvyšší úrovni, jež má definovat současný stav Evropy, revidovat Maastrichtskou smlouvu a dosavadní úvahy sjednotit do realistických předpokladů, v nichž bude možné člevidomě pokračovat), musíme do těchto úvah zahrnout měnicí se předpoklady, nikoli možná dobře myšlené představy a přání, které byly plodem euforie po pádu komunistického světa.

Dnes víme, že se za uplynulých pět let evropská realita podstatně změnila. Mezi evropskými státy se vytvořily a tvoří nové vztahy, dokonce některé státy jsou zcela nové. Toto vše samozřejmě ovlivní meze a možnosti evropské integrace, která – jak se domnívám – je žádoucím cílem většiny (středo a východo) evropských zemí.

V jedné z diskuzí o možných trendech v postkomunistickém světě, jíž jsem se před několika lety zúčastnil, přední izraelský vědec, diplomat a politik konstatoval, že pád komunismu znamenal konečnou revizi řádu vytvořeného po první světové válce na základě Versailleské smlouvy a následných smluv. Podle onoho odborníka jsou tudíž současné změny ve světě srovnatelné se změnami, které následovaly po pádu Římské říše. Tenkrát mě to zarazilo. Čím déle ale o tom uvažuji, docházím k závěru, že současné změny jsou – pokud možno – ještě pronikavější. Nejenže státy, které byly produktem Versailleské smlouvy jako Jugoslávie či Československo, zmizely z mapy Evropy. Rozpadl se i Sovětský svaz a od středu Evropy směrem na východ se vynořila řada více či méně nestabilních samostatných států, z nichž některé v moderní historii vůbec neexistovaly, jiné jen krátce a přechodně. To vše přece musí mít vliv na současný stav a budoucí vývoj Evropy, nebo – přesněji řečeno – celého severoatlantického prostoru. A samozřejmě také má.

Právě tento vliv způsobil, že zakládající schůzka Rady pro severoatlantickou spolupráci

(NACC) v prosinci 1991 v Bruselu začala dohodou o tom, že Evropa bude brána přísně ve svých geografických hranicích, a tedy země jako Arménie, Ázerbájdžán (o Kazachstánu či Turkmenistánu ani nemluvě) nepřicházejí pro spolupráci v rámci tohoto seskupení v úvahu. O dva dny později tatáž schůzka skončila konstatováním, že všechny bývalé sovětské republiky budou považovány za potenciální kandidáty, protože jejich členství alespoň umožní jakous takous kontrolu případných nepokojů v těchto oblastech. Vím, o čem mluvím, byl jsem u toho.

Byl jsem také na historické poslední schůzi Varšavské smlouvy v Praze a cítil jsem závan dějin, když jsme toto mocné vojenské uskupení rozpouštěli. Dosud jsem přesvědčen o tom, že to byl správný a potřebný krok. Evropa se však díky tomu bezpečnější nestala, ale právě naopak. Stabilita bipolárního světa je jednoduše pryč a do nového tisíciletí vstupujeme tvář v tvář nebezpečím, o jakým se nám dříve nezdálo a proti nimž se těžko lze bránit vojensky, takovým nebezpečím, jako jsou masová migrace, organizovaný zločin, šovinismus, terorismus, fundamentalismus, abych uvedl pouze pár příkladů.

Taková je tedy měnící se bezpečnostní situace v současném světě, jenž je díky rychle se vyvíjejícím prostředkům techniky a komunikace stále menší a – jak vyplývá z uvedeného – také čím dál nebezpečnější. Nebezpečí, která nám hrozí, zatím nejsou ani definována, natož analyzována, o nějaké společné strategii ani nemluvě. Ostatně, společně s kým? S NATO, v němž (zatím) nejsme? S našimi sousedy společné zájmy příliš nehledáme (a to je mírně řečeno). A kdo by byl potenciálním nepřítelem?

Co tedy dělat? Především bychom měli zkusit podívat se na skutečnost takovou, jaká je, nikoli jakou bychom ji chtěli mít. Pokud jde o otázky bezpečnosti, musíme si uvědomit, že NATO není spolek, do něhož se lze přihlásit, tím méně soutěžit s jinými, kdo bude přijat první. Musíme si uvědomit, že své případné přizvání můžeme nejlépe ovlivnit tehdy, pokud jeho členy přesvědčíme, že je pro ně dobré nás tam mít. Čím? Oni nám to přece již řekli. Tím, že u nás pevně zakotvíme demokratický právní stát, že ukážeme, že se dovedeme a chceme bránit sami, že pro svou obranu dovedeme i spolupracovat s jinými, že jsme kooperativní a kompatibilní. Tolik pokud jde o to, co můžeme udělat my.

Aby však nějaké rozšíření NATO vůbec přicházelo v úvahu, tedy ještě dříve, než se začne uvažovat o tom, koho do této aliance její členové chtějí přizvat a koho nikoli, bude nutné NATO předefinovat a přeorganizovat právě proto, že původní funkci, pro niž bylo vytvořeno, tedy bránit západní demokracie před hrozbou expanzivního komunismu, již skvěle splnilo. Redefinice sotva začala, reorganizace rovněž. Bude také nutné definovat – a pojmenovat – novou hrozbu. Dřív než se tak stane, nedovedu si představit, že by Rusko, ať už v něm vládne kdokoli, souhlasilo s rozšířením NATO do blízkosti svých hranic.

Stejně tak je nepředstavitelné, že by NATO, a to přes všechny výroky jeho představitelů a politiků jeho členských zemí ujišťujících o opaku, ruský hlas ignorovalo, ještě k tomu v zájmu nějaké skupinky malých postkomunistických států. S jedinou výjimkou – kdyby totiž tato skupinka a/nebo její existence mimo NATO nějakou hrozbu bezpečnostní situace přímo, nebo nepřímo představovala, což se momentálně nezdá aktuální. (Na podporu těchto mých úvah mohu odkázat třeba na vývoj situace v bývalé Jugoslávii v uplynulých letech nebo také na Mnichovskou dohodu v září 1938. Ať se nám to líbí, či nelíbí, vždy šlo o bezpečnostní strategické úvahy velmocenského typu, ať už si myslíme, že byly správné, nebo nesprávné.)

Ostatně, není-li zde skutečná bezpečnostní hrozba v severoatlantickém prostoru, neexistuje ani důvod k rozšíření (a ani k pokračující existenci) NATO. Pokud jde o Rusko, to v současné době není nepřítelem ani hrozbou. Rusko je obrovská a nanejvýš nestabilní země – nestabilní ekonomicky, politicky i sociálně (a navíc plná nepříteli dobře kontrolovaných konvenčních a jaderných zbraní, u nichž spíše než jejich použití proti sousedům či Západu hrozí jejich rozkrádání a rozprodej teroristům, zločincům i zločinným režimům). Případné rozšíření NATO by v tomto nestabilním Rusku mohlo vyvolat růst vnitřního

napětí až do té míry, která by byla nekontrolovatelná. A právě to je hlavním důvodem, proč dnešní ruské vedení – nepříliš silné, nepříliš demokratické, nepříliš pevné – rozšíření NATO odmítá. Přechod Ruska k demokracii, pokud je vůbec reálný, je těžký, mnohem těžší než v kterékoli jiné postkomunistické zemi. Ale spolu s Andersem Åslundem, švédským ekonomem, z něhož se stal poradce amerického i ruského prezidenta, se lze zeptat: „Očekával snad někdo, že něco tak strašného jako sovětský komunismus zmizí, aniž by nás to něco stálo?“

Evropská skutečnost je už dnes taková, že – slovy jednoho z účastníků londýnské konference O stavu Evropy v červenci 1995 Edwarda Mortimera – je otázkou, o které evropské bezpečnosti hovoříme. Londýn, Praha, Bratislava, Moskva, Sarajevo – v každém z těchto měst (a v mnoha jiných) bezpečnost znamená něco velmi konkrétně jiného. Pro některé části Evropy bezpečnost v letech po pádu komunismu zanikla, v některých neexistovala ani předtím. Dnes v západní Evropě zní otázka: Jak si ji udržet? Ve východní Evropě: Jak ji získat? Nerozhodnost či neochota (anebo kombinace obou) na straně západních demokracií vynaložit prostředky a soustředěné úsilí s cílem zmírnit nejhorší důsledky komunistické vlády mohou nakonec způsobit, že nebudou s to ubránit ani svůj vlastní mír a vysoký životní standard.

Jako důsledek rozpadu komunistického impéria přestal také existovat bipolární svět a jeho systém mezinárodní bezpečnosti. Euroatlantický prostor je v pohybu, dokonce se znovu objevují staré afinity, aliance a seskupení. Tak konvergují například zájmy Řecka znovu k Balkánu, Turecka směrem ke kavkazské a asijské oblasti, Francie, Itálie a Španělska ke Středomoří. Bělorusko chce zpět k Rusku, ve Velké Británii a v USA se projevuje tendence zpět do izolace. Není smysluplné přeorganizovávat Evropu, aniž jsou tyto skutečnosti definovány, analyzovány a zohledněny. Jakkoli podporují evropskou integraci ve smyslu rozšíření NATO a Evropské unie, nezdá se mi rozumné zavírat oči před problémy. Odvolávat se na výroky politiků nemá přítom příliš velký smysl, neboť těmi lze dokázat téměř vše – dokonce stejný politik se nejednou vyslovuje přímo proti tomu, co řekl nedávno. Ministři obrany Německa, Velké Británie či USA, představitelé sněmoven těchto i jiných zemí říkají něco jiného, mluví-li s představiteli Polska nebo Ruska, a už vůbec něco jiného, mluví-li k publiku ve vlastní zemi. To je pochopitelné, ale pro analytika mezinárodních vztahů nikoli zanedbatelné.

Pro ilustraci uvedu malý příklad. Ministr obrany Spojených států William Perry navštívil ve druhé polovině září 1995 Slovensko, Českou republiku a Maďarsko. Nehledě na to, že jak Slovákům, tak Čechům řekl, že jejich země hraje klíčovou úlohu pro v jednom případě stabilitu, ve druhém bezpečnost (ale to je téměř totéž) střední Evropy, řekl také řadu dalších věcí.

– Přejeme si, aby se Česká republika integrovala do sjednocené Evropy...

To je ovšem dost zbožné přání vzhledem k tomu, že USA mají na integraci a sjednocování Evropy malý (a často negativní) vliv. Pokud ovšem ministr Perry neměl na mysli obranu, ale to pak měl říci. Neřekl-li to, mohlo to být ze znalosti, anebo naopak z neznalosti věci.

– Rusko nebude rozhodovat o tom, zda se NATO rozšíří nebo ne...

To může být správné. Rozhodovat třeba nebude, ale ovlivňovat bude určitě. Opatrná volba slov dokáže udělat podstatný rozdíl i tam, kde rozdíl zdánlivě téměř není.

– Členství v NATO bude posuzováno individuálně, nikoli v bloku...

Současně však Perry hovořil o „interoperabilitě“ a o vztazích k sousedům. Interoperabilita se sotva týká pouze spolupráce s již existujícími členy NATO, a to tím spíše, že je vzhledem ke společné minulosti přirozenější ve vztahu k sousedům (s nimiž ostatně také cvičíme v rámci Partnerství pro mír).

Je třeba realisticky pochopit, že v této fázi, kdy nehrozí žádné přímé nebezpečí, je rozšíření NATO z hlediska USA (a přirozeně také z hlediska evropských členů NATO, jenže s těmi nás pojí bezprostřednější zájmy z důvodu společné evropské blízkosti) spíše otázkou vnitropolitického manévrování před veřejností, manévrování mezi demokratickou

exekutivou vedenou prezidentem a republikánským Kongresem, a proto je ve hře přinejmenším v prvé řadě něco docela jiného než „naše zájmy“. Nad touto skutečností není třeba naříkat, tak je to s malými státy vždy. Je ale na nás, na bystrosti, schopnosti a kompetentnosti naší politiky zařídít, aby se „naše zájmy“ staly součástí jejich zájmu, přičemž za „jejich“ lze dosadit kteroukoli světovou, nebo evropskou regionální mocnost. Ale víme, co jsou „naše zájmy“?

Prezident České republiky Václav Havel v rozhovoru pro francouzský deník *Le Monde* (22. 6. 1995) hovořil jak o rozšíření NATO, tak Evropské unie. S jeho názory lze v obecné rovině souhlasit, avšak bohužel se nezmínil o žádných problémech. Je samozřejmě lehké hovořit o rovnocenném místě v rodině evropských zemí a o volném přístupu na jejich trhy. Méně snadné je však dosáhnout rovnocennosti. Nezaškodí potvrdit si tento truismus fakty: Podle údajů Světové banky Řecko, které je mezi zeměmi Evropské unie na konci tabulky, mělo v roce 1993 hrubý národní produkt 7 390 \$ na jednoho obyvatele, Česká republika, která patří ke špičce postkomunistických zemí, 2 710 \$ a Lucembursko, které je v Evropské unii na prvním místě, 35 850 \$. A tento rozdíl spíše roste, než by se zmenšoval. Kdybychom se stali členy Evropské unie nyní (což někteří naši přední politici vydávají za možné a žádoucí), mohli bychom dopadnout hůře než bývalá NDR, která se díky sjednocení Německa dostala do Evropské unie zadními dvířky. Bývalá NDR se samozřejmě díky mj. obrovskému vzepětí západního Německa a jeho potenciálu nakonec nahoru dostane. Ale v současné době závislost východu spolkového státu na západu pokračuje, daňové zatížení občanů západní části roste, což vše ohrožuje dlouhodobé možnosti hospodářského růstu v celém Německu. Podle údajů Spolkové banky šly v roce 1994 do bývalé NDR 4/5 všech kapitálových výdajů. Podle jiných analýz šlo za první čtyři roky po sjednocení Německa ve formě finančních převodů do východní části země neuvěřitelných tisíc miliard marek a z nich byla většina použita na spotřebu, nikoli na investice. Kdyby NDR byla ještě stále nezávislým státem, měla by za uvedených okolností dnes schodek zahraničního obchodu ve výši 200 mld. marek, tj. 68 % svého hrubého domácího produktu. Nejsou-li tyto údaje varováním, měly by být alespoň povinnou četbou pro příliš nadšené přívržence rychlého rozšiřování Evropské unie na západě i na východě.

Ke všemu uvedenému je nutné dodat, že Evropská unie má i vlastní problémy. Nejenže Maastricht byl zřejmě příliš velkým soustem, ale i tzv. Otevřený evropský prostor je dnes – více než dva roky od původního termínu, kdy měl vstoupit v platnost – spíše přáním, než skutečností. Dokonce ani Schengenská dohoda nefunguje a monetární unie či společná zahraniční a obranná politika jsou v oblasti snů.

Možná, že je to koneckonců dobře, že vše nejde podle nalinkovaných plánů euroentuziastů. Nejde totiž pouze o rozdíly mezi starými a případnými novými členy, existují i podstatné diference mezi starými členy Evropské unie navzájem.

Vynechám-li Velkou Británii, která je tradičním nespokojencem Evropské unie, lze přesto vidět, že se zde objevují nové zájmové skupiny zemí, vystupující proti sobě navzájem: středomořské země proti zemím Beneluxu a Německu, chudí členové Evropské unie proti případným postkomunistickým „novopříšlecům“. Zdá se, že i Francie a Německo, tradičně harmonicky spolupracující motory integrace, se v poslední době začínají rozcházet v názoru na tak zásadní otázky jako monetární unie, rychlost integrace a případně více-
stupňová unie, a to přesto, že s Jacquesem Chiracem v čele Francie jsou obě země vůbec poprvé současně vedeny plně konzervativními vládami. Do skupiny rozdílností ve stanoviscích členských států je nutné také započítat, že letos nově přijatí členové – Rakousko, Švédsko a Finsko – jsou vesměs neutrální země, které tváří v tvář další integraci téměř s jistotou uvíznou v problémech, a to nemluvím o faktu, že každá z nich chápe pojem neutrality zásadně jinak.

Je téměř jisté, že dříve než integrace uvnitř Evropské unie bude moci pokročit, bude nutné někde udělat dělicí čáru mezi společnými a národními zájmy a najít způsob jak národní zájmy respektovat, případně chránit. To vše naznačuje, že se tempo evropské integrace bude muset zpomalit, což ostatně novým uchazečům o členství bude vyhovovat.

K tomu přistupují další slabiny Evropské unie. Na londýnské konferenci (6. 7. 1995) jich několik definoval dr. Cameron Fraser, pracovník odboru pro vnější politické vztahy Evropské komise:

- První, hlavní a nejobtížněji řešitelnou slabinou Evropské unie je nedostatek politické vůle vystupovat jako Unie.
- Další je skutečnost, že neexistuje definice nejzákladnějších společných zájmů.
- Následuje fakt, že rozhodovací proces je založen na principu jednomyslnosti.
- Čtvrtou velkou slabinou jsou nedostatečně institucionalizované finanční procesy pro zajištění společných akcí.

Dr. Fraser pokračuje ve výčtu a zmiňuje se mj. o nedostatku demokratické kontroly, o nejasně vyhraněném vztahu mezi předsednictvím a Evropskou komisí, o skutečnosti, že některé pilíře Evropské unie fungují podle různých pravidel a že jejich působnost a součinnost nejsou dostatečně zajištěny, o nejasnosti kolem forem vnější reprezentace atd. Dodal bych také nevyjasněnosti kolem Evropského parlamentu, jeho pravomocí a legislativních možností.

Zmíním se ještě o jednom zajímavém příspěvku z londýnské konference O stavu Evropy. Poslankyně německé Strany zelených v Evropském parlamentu paní Edith Müllerová informovala o výsledcích nedávného průzkumu veřejného mínění v Německu. Na otázku – Myslíte, že Evropská unie může zabezpečit mír lépe než národní státy? – odpovědělo 62 % respondentů kladně, 26 % záporně, 12 % nevědělo. Ale na otázku – Měly by národní vlády být v dlouhodobé perspektivě nahrazeny evropskou vládou? – odpovědělo 74 % ne, 16 % ano a 10 % nevědělo. Paní Müllerová pak citovala žurnalistu, který z uvedeného průzkumu vyvodil tendenci k rostoucímu euroskepticismu. Sama to naopak pochopila jako rozumnou věru, že evropská jednota může zabránit válce mezi evropskými státy, ale že si občan současně nepřeje vytvoření žádného nového super státu. K tomu bych chtěl dodat, že obojí vysvětlení je možné. Donedávna mohla být v Německu víra v Evropu přílišná a nyní, po postkomunistickém vystřízlivění, na něž měl vliv i vývoj po sjednocení Německa a třeba i zklamání, že nebylo možné plně prosadit Maastricht, přibývalo možná i (v tomto případě zdravého) skepticismu. Současně může platit, že občan uznává bezpečnostní přednosti sjednocení, ale super stát si nepřeje. Koneckonců ve vztahu k Evropě (ale i k leččemu jinému) se liší stanoviska například německých, švédských a třeba francouzských zelených, přičemž pouze švédští jsou výslovnými protivníky Evropské unie. Nicméně se zdá jisté, že mezi občany Evropy v členských i nečlenských zemích Evropské unie převládá pozitivní názor na prospěšnost (nějaké) unie. Na tom už lze stavět.

Jak tedy evropské integraci pomoci a především jak z ní udělat nástroj, který evropským národům umožní lépe fungovat, lépe řešit své problémy, a proto také lépe pomáhat jiným?

Nepropadejme velikášství. Jakkoli bych si to přál, nevěřím, že malý stát může být plně nezávislý. Nicméně, celý svět je čím dál více vzájemně závislý, takže pokud je míra naší nezávislosti dostatečná – a já věřím, že poprvé od Masarykova Československa tomu tak je –, existuje dost možností pro malé státy pozitivně se zviditelnit. Pár příkladů pro potvrzení svého názoru jsem si vypůjčil z evropského severu.

Územím nejednou ke svému neprospěchu příliš velké jsou Dánsko, Finsko a Norsko, avšak svým počtem obyvatel jsou to malé státy, menší, nebo stejně velké jako Slovensko. Dánsko se způsobem, jakým se jeho král i občané zachovali ke svým židovským spoluobčanům za německé okupace, stalo pojmem ve světě, pokud jde o uplatnění demokracie v praxi. V Evropské unii i v NATO požívá respekt a jeho vliv je podstatně větší, než by mu podle jeho velikosti a významu příslušelo. Jeho obchodní šikovnost je příslovečná. Finsko s nějakými 1 200 km hranice se Sovětským svazem se tomuto státu nejdříve dvakrát postavilo a nakonec si přes veškerý tlak vynutilo úctyhodnou míru nezávislosti v rámci neutrality v době, kdy my jsme se třikrát (v roce 1938, 1948 a 1968) položili. Jako novinář jsem nejednou použil výraz „finlandizace“ v pejorativním, posměšném smyslu, dokud jsem si jednou v Kirkenäsu na nejvzdálenějším severu Norska neuvědomil, že tváří v tvář sovětské ničivé síle je pro malé Finsko dosažení stavu téměř nezávislosti obrovským úspěchem.

V Kirkenäsu se totiž stýkala hranice Severoatlantické aliance se SSSR a na druhé straně hranice, na dnes ruském poloostrově Kola, je dosud největší koncentrace ničivé sily na naší planetě, koncentrace, která je schopna mnohonásobně zničit zeměkouli. Tamní hranici tenkrát – v sedmdesátých letech – strážila četa norských vojáků pod velením poddůstojníka. Avšak Norsko bylo alespoň členem NATO, Finsko spojence nemělo. Norsko, nejmenší z jmenovaných co do počtu obyvatel, si v rámci NATO vynutilo výjimku (pokud jde o skladování jaderných zbraní) stejně jako ještě menší Island. Ale nejvíce se zviditelnilo mezinárodní diplomacií, když nedávno zprostředkovalo smír mezi Izraelem a Organizací pro osvobození Palestiny. To je jistě dostatek důkazů o možnostech malých států i s omezenou suverenitou.

Těžiště zahraniční politiky malého státu podle mého názoru spočívá ve vztazích se sousedy. V tomto směru existuje v obou částech bývalého Československa široký prostor leccos zlepšit. Slovensko má své problémy s Maďarskem (přesto, že s ním podepsalo smlouvu o přátelství), Česká republika má své s Německem a ostatně Češi a Slováci či – přesněji řečeno – jejich vlády si neleží právě v náručí, ačkoli nás ujišťují o něčem zcela jiném. Trochu jasného pohledu dopředu, velkorysosti a pár realisticky definovaných politických cílů by v sousedských vztazích mohlo leccos vylepšit. K tomu však bude třeba například pochopit, že v sousedských vztazích lze sotva (s úspěchem) prosadit vynucená řešení. Jakékoli dobré řešení musí být přijatelné i pro druhou stranu. Nelze bez následků pro obě strany přestat spolu mluvit, alternativou je mlčení, předsudky, strach a nenávisť. A kam to až vede, vidíme v nedaleké bývalé Jugoslávii. Musíme se proto odvážit překonat staré předsudky i za cenu ztráty části domácí politické podpory, ostatně většinou pouze dočasně. Alternativou je totiž srbská situace, kdy vláda má sice politickou podporu většiny domácí veřejnosti, ale v mezinárodně odcizeném, osamělém a ohroženém státě. To je šílená alternativa i pro velké a silné mocnosti.

V konkrétním – českém – případě věřím, že spolupráce se sousedy je také nejlepším způsobem jak podpořit příští integraci do evropských struktur. Budeme-li schopni dokázat, že se tím také pokoušíme v rámci možností zajistit naši bezpečnost a blahobyt, pak je to to nejlepší, co můžeme udělat, abychom zapůsobili na vlády členských zemí NATO i Evropské unie, až přijde čas hovořit o členství. Koneckonců do té doby to stejně nikdo za nás neudělá.

V konkrétním – českém – případě má vztah k sousedům jednu specifickou dimenzi, historicky nedořešenou česko-německou problematiku, která výrazně omezuje rozvoj bilaterálních vztahů. Politické reprezentace na obou stranách se zdají paralyzovány směsí falešných představ, mýtů a propagandy lobujících zájmových skupin, které oficiálně nikdo nebere vážně, ale současně se je také obává zamítavým stanoviskem podráždit.

S plným vědomím, jak je těžké se z takového zajetí mytologie vymanit (byl jsem přítomen některým česko-německým jednáním v průběhu let 1991–1992, která byla v tomto směru nesmírně obtížná, přestože byla vedena v ovzduší dobré vůle a s úpornou snahou o dosažení zřetelných výsledků), se mi zdá, že v objektivní rovině lze nevyřešenou problematiku rozdělit na politickou, právní, objektivně historickou a na něco, co by se dalo nazvat problematikou historicko-emocionální. Zřejmě by se ledacos vyjasnilo, kdyby se každá z těchto skupin problémů vyřizovala samostatně.

Pokud jde o rovinu aktuální politiky, domnívám se, že zde neexistují žádné problémy mezi oběma zeměmi, tzn. žádné jiné než ty, které se běžně vyskytují v bilaterálních vztazích. Otázky společného zájmu České republiky a SRN (a je jich řada) se buď rozvíjejí normálně, nebo jsou bržděny problémy v jiných kategoriích. Právní problematika (amnestie činů proti okupační moci, tzv. Benešovy dekrety, neplatnost Mnichovské dohody od samého počátku) je většinou překonána ve smyslu dopadu na současné právní poměry v obou zemích a retroaktivně ji nelze revidovat. Možné je nějaké oboustranné morální vyrovnání ve formě vyslovení politování (zpětně) a vůle vyvarovat se podobných excesů

(do budoucnosti). Historická problematika si jistě vyžaduje množství vyjasnění na obou stranách, ale nedělejme si iluze. Jde o práci dlouhodobou a koneckonců je třeba počítat s tím, že její výsledek nebude na obou stranách totožný; každý vidíme společné dějiny z té své strany. Ale už možnost a vůle se scházet na úrovni odborníků, porovnávat, diskutovat, přít se a hledat východiska jsou pozitivní. Politickou rovinu by však historická problematika neměla zatěžovat.

Historicko-emocionální kategorie zahrnuje mj. problematiku „práva na vlast“, „jednání české vlády se sudetskými Němci“ nebo „srovnávání míry navzájem způsobeného utrpení a jeho příčinou a časovou posloupností“. Jsa sám jednou z obětí holocaustu jsem přesvědčen o tom, že utrpení nelze porovnávat a že každé – i nejlépe míněné – odškodnění bude vždy pouze symbolické. Na obou stranách. Pokud jde o „právo na vlast“, takový termín mezinárodněprávně neexistuje. Také není jasné, na kolik vlastí by člověk měl mít právo. To jsou zřejmě otázky, v nichž bude třeba mít jasno dříve, než bude možné začít hledat nějaké symbolické odpovědi.

Jednání se sudetskými Němci by naopak nemělo být problémem. Na nejrůznějších nevládních úrovních dávno probíhá, na vládní je věcí německé strany, kdy si do své delegace (až k oficiálním jednáním dojde, a mělo by to být co nejdříve) jmenuje sudetské či jiné členy. Jako gesto dobré vůle není důvod, proč by pak česká strana na jakékoli – i té nejvyšší – úrovni v jistém stadiu jednání nebo na jeho konci nepřijala třeba sudetoněmeckou delegaci. To všechno jsou však symbolické kroky, všechny s cílem vyčistit atmosféru pro rychlý pokrok v otázkách nepřírozeně zablokovaných na politickém poli. S minulostí za zády místo před sebou pak lze vyvíjet normální sousedské vztahy, v nichž je dovoleno i navzájem nesouhlasit. I to by byl výrazný příspěvek jak k další úspěšné evropské integraci, tak i k posílení bezpečnosti obou zemí.

Uvedené poznámky k česko-německým vztahům samozřejmě nejsou ničím více, než náznakem některých možných kroků, případně směru, kterým by se politické úsilí mělo orientovat. Stejně tak se celá tato úvaha pouze dotýká několika z mnoha aspektů problematiky evropské (vertikální i horizontální) integrace a bezpečnosti. Ve všech aspektech evropské budoucnosti je, a to ani nelze dost často zdůrazňovat, nesmírně potřeba vize a velkorysosti. Slovy amerického miliardáře maďarského původu G. Sorose, jehož náš premiér Václav Klaus přilíši nechová v lásce:

„Spojené státy americké svým přístupem vůči Německu a Japonsku po druhé světové válce vytvořily zářný příklad, který bylo možné následovat po pádu komunismu. Zdá se však, že západní svět ztratil ony hodnoty, za které byl v minulosti ochoten se postavit.“

A protože jsem měl v úmyslu, aby tyto mé poznámky nevyzněly pesimisticky, ale realisticky, dodávám: Doufejme, že to nebylo nadobro.